

DENOMINALIZAREA ȘI DOIMEA DIVIN-DEMONICĂ A MARELUI ANONIM

Violeta-Simona Zonte

DOI 10.46522/CT.2022.01-02.01

Abstract

The domination and the divine-demonic duality of the Great Anonymous

In its capacity as the metaphysical Center of the world, the Great Anonymous is also the Central Mystery, generator of an infinite variety of mysteries. Overwhelmed by the fear of a pernicious self-generation, by the danger of the appearance of “equivalent Gods“, the Great Anonymous avoids thinking positively about himself. That’s why he opts for the apophatic paradigm, defining himself by an infinity of unknowns, undisclosed and above all unnamed secrets. The denomination of the Great Anonymous is a paradoxical epistemological solution, but not an agnostic one; because through the series of negative statements, the philosopher defines what the Central Mystery of the world is not and never what it is. The nominalization of the transcendent is also present in Blaga’s dramatic work, so that God is generically called Old Man, in Noah’s Ark and Turbulence of the Waters, or the Blind Man in Zamolxe. The Old Man without a name heats up the minds of the judges (from “Noah’s Ark”): “Are you so sure that the Old Man was – the one without a name?”. Profoundly analogous to his own creation, the Great Anonymous willfully degrades and mutilates his reproductive capacities. Therefore, the world is “a mutilated Story”, and man “a mutilated God”.

The demonic side of the Great Anonymous manifests both through the anti-creative paroxysm and through the blocking of man's access to the absolute. Using "his cherubic lieutenants", censorship and transcendent restraint, the Great Anonymous condemns the man, from the pre-genetic state, to the ontological imperfection. The divine-demonic secondness of the Great Anonymous is reflected in the dramaturgy through the conflicting identity between God and Satan, between the Blood Brother and the Non-blood brother.

Keywords:

denomination, secondness, Blood Brother, Non-blood brother.

A scrie despre Lucian Blaga este o îndrăzneală ce poate fi scump plătită. Dincolo de nedeșăvârșirea și imperfecțiunea lucrării, rămâne smerenia și umilița încercării.

1. Denominalizarea și dimensiunea apofatică a Marelui Anonim

În filosofia lui Blaga, „orizontul misterelor“ este singura poartă deschisă omului spre absolut, singurul cordon de legătură cu transcendentul. Marele Anonim este Misterul Central al existenței, unicul generator al tuturor misterelor. În calitatea sa de Centru, Marele Anonim aduce, din misterul său auto-ființial, o infinitate de necunoscute, de nedeșvăluite și de nenumite taine. Marele Anonim dobândește astfel o dimensiune apofatică, fiind definit nu prin cunoaștere, ci prin necunoaștere, nu în ceea ce este El, ci în ceea ce nu este. Teologia apofatică (Dionisie Areopagitul, Clement Alexandrinul, Grigore Palama, Grigore de Nyssa etc.) elimină progresiv, din obiectul cercetării, atributele pozitive, ajungând la o paradoxală percepere a ceea ce e de perceput. Situat dincolo de propria lui creație, Dumnezeu nu poate să fie cunoscut prin *lucrările* sale în lume și nici prin categoriile ființei. În consecință, Dumnezeu este *de negândit*. Clement Alexandrinul afirmă că „Dumnezeu e cunoscut prin necunoaștere“ sau printr-o cunoaștere supra-logică nu în ceea ce este, ci în ceea ce El nu este. Rezultă că singura relație cu Dumnezeu

se desfășoară sub semnul unei tăceri esențiale, în interiorul căreia sunt eliminate afirmațiile sau negațiile. În *Despre teologia mistică*, Dionisie Areopagitul susține că Dumnezeu nu poate fi nume propriu, întrucât nu poate fi numit „nici în esență, nici în prezență“, numele lui marcând mai degrabă anonimatul, retragerea din lume. Datorită atributelor sale ontologice, Marele Anonim subscrie la această paradigmă apofatică, la și prin absența numelui celui ce se vrea fără de nume. În consecință, Marele Anonim își neantizează prezența, manifestându-se doar pentru a-și afirma absența. Denominalizarea Marelui Anonim este o soluție gnoseologică paradoxală, dar nu și agnostică, cu toate că a da nume unui lucru înseamnă să-i definești esența. Or, tocmai această definire sau declinare cognitivă este străină Marelui Anonim. Misterul Central al lumii, generatorul constelației infinite de mistere, el se declină prin afirmarea unei suite de negații. Marele Anonim este nenumit, necunoscut, nepătruns, definit printr-o fundamentală indefinire. Soluția blagiană nu ne conduce la agnosticism, întrucât acest teribil „ne“ este, de fapt, antonimul lui „este“, astfel încât omul e condamnat să afle tot ce nu este Marele Anonim, dar niciodată ceea ce este.

Dimensiunea apofatică a Marelui Anonim este blestemul condiției umane înseși, căci Marele Anonim instituie *cenzura transcendentă*, ca barieră esențială a capacităților noastre cognitive, precum și *frâna transcendentă*, ca obstacol major în calea capacității noastre revelatoare: „Dacă există din eternitate vreo inițiativă divină față de eventuala creatură numită «om», această inițiativă constă tocmai în măsuri restrictive și limitative, pentru ca ființa umană să nu poată avea niciodată o viziune absolută“¹.

Dramaturgia blagiană transpune această idee a afirmativului-negativ, a denominalizării transcendentului. Zamolxe îl numește pe Dumnezeu „Orbul“, ca metaforă a locurilor neumbulate, nevăzute, a tainelor neștiute, neînțelese, neîmpărtășite: „Căci nu ești tu, Dumnezeire, neînțeleșul orb,/ ce-și pipăie cărarea printre spini?/ Nu știi nici tu de unde vii și unde mergi./

1. Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, București, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, p. 336.

Ești chinuitul gând strivit în gol./ [...] / Mă strigi? / Mă chemi? / Din fundul unei mări?². În *Arca lui Noe*, Dumnezeu nu este niciodată numit de Ana sau de Noe ca Dumnezeu. Personajul transcendent este denumit „Moșul“, fiind încărcat cu atribute paradoxale, cum sunt „Năzdravanul“ sau „Grijilă cel Mare“: „Năzdravanul mi s-a arătat și era chiar Grijilă cel Mare, și m-ales tocmai pe mine să-mi încarce pe umeri toate grijile lui“³. În scena dintre Noe și Juzi, aceștia îl somează să spună numele Moșului, pentru a vedea dacă există cu adevărat. Chemat la judecată, Noe nu poate spune numele Moșului, căci el e cel fără de nume: „Și, dacă nu are nume?“⁴. Scos din fire de faptul că Noe a oprit moara să mai macine, Al Treilea Jude îl întrebă: „Ești dumneata așa sigur că Moșul era cel fără de nume?“⁵.

În întâlnirea Moșului cu Nefârtate, interesant e faptul că Nefârtate îl numește „Fârtate-Moșule“. Nu știm cine e Moșul, dar știm că e Fârtate cu Nefârtate, adică sunt uniți printr-o stranie „frățietate“. Noica observă că Nefârtatele nu vine din afară, ci dinlăuntru, ca parte a doimii cu Fârtatele: „Nu e frate, doar în sensul că nu are sentimente frățești, că e în dezbinare. Altminteri ți-e frate. Iar pe el, care dezbină toate, ești dator să-l unești cu toate“⁶.

Ca orice muritor, chinuit între credință și tăgadă, între înălțare și cădere, Noe nu poate să nu se întrebe dacă Moșul e sau nu e într-adevăr „Acela“. Căci dacă e „Acela“ nu ar fi îngăduit distrugerea arcei și risipirea puterilor. Identificarea cu Dumnezeu prin cuvântul „Acela“ semnifică o *îndefinire* tocmai prin definire, întrucât „Acela“ nu are o dimensiune conturată și poate să fie oricine. Îndeplinind fără cârteală porunca construcției arcei, Noe este binecuvântat cu o vedenie cerească: „Căci eu l-am văzut într-o clipă, l-am văzut îmbrăcat în soare...

2. Lucian Blaga, *Zamolxe*, în *Teatru*, ediție și prefață de Eugen Todoran, București, Editura Minerva, 1971, p. 5.

3. Lucian Blaga, *Arca lui Noe*, în *Opere*, vol. 5: *Teatru*, București, Editura Minerva, 1977, p. 259.

4. *Ibidem*, p. 307.

5. *Ibidem*.

6. Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București Editura Eminescu, 1987, p. 184.

Țâșnea lumina din el, ca săgețile orbitoare... C-o singură cli-pire aș fi putut să văd și morții, care zac îngropați pretutindenii, surâzând senini, că deasupra lor trecea Moșul fără de nume⁴⁷.

În *Tulburarea apelor*, Isus apare sub înfățișarea Moșneagului. Popa este salvat de la moarte de către Moșneag, întrucât el își asumă, fără vină, păcatul incendierii biserici. După uciderea Moșneagului, Popa realizează că Moșneagul nu era altul decât Dumnezeu. Însă el nu l-a cunoscut: „A fost cândva un moșneag aici lângă mine, privea neclintit. Isus-pământul a înflorit în el... Sufletul meu trece moșneag pe pământ,/ umbra lui cade pe cer⁴⁸.”

2. Doimea divin-demonică a Marelui Anonim

În *Trilogia Cosmologică*, Lucian Blaga dezvăluie dimensiunea anti-teogonică a Marelui Anonim. Cotropit de spaima filiației demonice, de blestemul apariției unor Dumnezei „echivalenți”, înclinați spre „uzurpare, anarhie și descentralizare”, Marele Anonim își castrează voit tendințele generative. Marele Anonim creează lumea exclusiv din nevoia de a preîntâmpina filiațiunea, întrucât posibilitatea de „reproducere totală” și la nesfârșit zace în însăși natura sa. „Dumnezeu procedează direct și indirect la crearea lumii de teama Fiului, și iarăși de teama Fiului, fără de capăt⁴⁹.” Rezultă că reproducerea „întocmai” ar însemna o descentralizare și o „teo-anarhie”. Datorită acestei spaime metafizice, Marele Anonim își încremenește posibilitățile sale reproductive într-o veșnică virtualitate, degradându-le și decimându-le maximal. Întrucât Marele Anonim este Centrul Metafizic absolut, el poate să fie numit și Dumnezeu; cu precizarea că acest Dumnezeu este impersonal și complet străin de religia creștină.

Într-un mod paradoxal, Marele Anonim reprezintă existența pândită de propria existență generatoare de identități. De aceea, Marele Anonim trebuie să se abțină de la „gândirea globală a totalității sale”, de la singura gândire cu

7. Lucian Blaga, *Arca lui Noe*, în *Teatru*, ed. cit., p. 345.

8. Lucian Blaga, *Tulburarea apelor*, în *Teatru*, ed. cit., p. 410-420.

9. Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, ed. cit., p. 32.

adevărat divină. Practicând o geneză inversă, Marele Anonim va recurge la o „pulverizare în diferențiale“, în acele sfârșămături neînchipuit de mici, emanate din infinita sa natura. Filosoful precizează că numai diferențialele divine sunt create *în mod direct* de către Marele Anonim. În consecință, singurul act de geneză se obiectivizează prin „elemente absolut simetrice unor fracțiuni ale ființei sale“, indivizibile și indestructibile. Rezultă că Marele Anonim și-a delegat parțial infinitele sale capacități reproductive prin *locotenenta* diferențialelor divine. Marele Anonim nu se va reproduce astfel (sau nu se va fi gândi) decât sub o formă a „diferențialelor divine“: „Ceea ce înseamnă că orice făptură reală sau ființă de natura complexă (tot ce cunoaștem pe cale empirică este de acest gen) nu este rezultatul unei geneze directe, ci produsul unei geneze indirecte, pe temeiul de diferențiale divine“¹⁰.

Rezultatul auto-castrării și auto-mutilării calităților sale teogonice constă tocmai în „înghețarea“ pentru eternitate a acestora. Geneza nu este produsul intervenției directe a Marelui Anonim. Geneza este legată de pre-existența unui „haos diafan“, format din diferențiale divine, nemateriale, nespațiale, neenergetice, dar cu reale posibilități generative. Găsindu-și substanța în acest haos diafan, diferențialele divine „s-au încheșat de la sine“, pe baza unei „fericite potriviri“. Integrate ulterior în „unități formative“, în funcție de natura lor materială sau spirituală, diferențialele divine sunt acele elemente constitutive, prezente de la cristal la om. Lumea diferențialelor stă sub semnul unei deveniri heraclitiene, întrucât, după un timp oarecare, unitățile formative se integrează în altele mai complexe sau se dezintegrează prin împrăștierea diferențialelor care le-au constituit. Acest proces de integrare-dezintegrare nu se sfârșește niciodată, întrucât asistăm la o eternă reîntoarcere, la o eternă prefacere a elementelor cosmice, la un transfer organic de la om la plante și invers. Unitățile formative, care determină genuri și clase de ființe, pot să dăinuie mii și chiar milioane de ani. La un moment dat, însă, și acestea se vor integra într-o formă

10. Lucian Blaga, „Diferențialele divine“ în: *Trilogia cosmologică*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 101.

mai complexă sau se pot dezintegra în haos diafan. În această paradigmă, nu există moarte sau înviere, ci numai viața-n diferitele sale forme de integrare, dezintegrare, compunere, recompunere etc. Regula potrivit căreia unitatea formativă a unei ființe complexe este capabilă de o nouă integrare într-o structură evolutivă nu se manifestă și în cazul omului. Pentru toate ființele din univers, există „un disponibil de diferențe“ de factură „mai nucleară“, pe linia căreia e posibilă o altă integrare. Omul însă și-a atins „limita superioară“ a integrării, fiind condamnat la încremenirea definitivă și nedesăvârșită a destinului său.

Demonismul creator al Marelui Anonim constă în reducția pregenezică a actelor sale genezice – în sensul că, din absolutul virtualităților sale teogonice, lumea s-a ales doar cu un praf de stele, cu o pulbere divină infinitezimală: „Potrivit concepției noastre, obiectivul primar al actului genetic al Marelui Anonim este încă din faza precosmică în prealabil degradat prin eliminarea tuturor posibilităților majore“¹¹. Optând pentru pulverizarea actului generator în diferențiale divine, Marele Anonim își suprimă pentru eternitate avântul cosmogonic: „Lumea este Poveste infinit mutilată“, cu precizarea că, dintre toate lucrurile, numai diferențialele au „darul“ indestructibilității, căci numai ele sunt rezultatul genezei directe. Privite din punct de vedere ontologic, diferențialele divine suportă și ele demersul voit denaturat al Marelui Anonim; întrucât sunt de proporții minimalizate „sub unghi substanțial“ și conțin „elemente absolut simetrice“ ale unor fracțiuni din infinita sa natură. Preocuparea majoră a Marelui Anonim nu este pentru creație, ci pentru stăvilirea sau anihilarea posibilităților sale genezice. De aceea, crearea lumii se definește drept un act de cruzime, de automutilare și autoanihilare. Această existență pre-genezică a răului cosmic ne duce la certitudinea existenței unui centru divin-demonic al lumii: „Dumnezeu-demon, care este Marele Anonim, și i-am putea atribui posibilitatea de a-și reglementa orizontul după cum îi dictează sfântul și egocentricul interes. Marele Anonim poate să renunțe la orizontul divin și să și-l anuleze în chip suveran,

11. *Ibidem*, p. 68.

pentru a nu crea decât ceea ce e compatibil cu centralismul poziției sale¹². Latura demonică a Marelui Anonim se obiectivează prin paroxismul anti-creativ, întrucât creația în sine se dovedește „disanalogică sieși“. În consecință, orice faptură „este profund disanalogică în raport cu Generatorul“¹³. Rezultă că nu doar Creatorul este înstrăinat de creație sa, dar și creatura cunoaște o profundă și dureroasă înstrăinare față de creatorul său, care rămâne necunoscut.

Lumea „este o Poveste infinit mutilată“, iar omul este „un Dumnezeu mutilat!“. Dacă pentru toate ființele din Univers există încă un disponibil de „diferențiale nucleare“ (care să le permită o integrare, o evoluție), omul singur nu are șansa unor diferențiale „și mai nucleare“, decât cele integrate deja: „Omul este singura ființă din Univers care în procesele de integrare a epuizat diferențialele eterogene existente, și a ajuns până exact unde, în seria diferențialelor eterogene, începe regiunea diferențialelor lipsă. Omul este singura ființă care staționează tocmai lângă linia marilor absente“¹⁴. Filozoful precizează că integrările ar mai fi posibile, dar sunt oprite indirect de Marele Anonim. Pentru ca facultățile noastre cognitive să aibă acces la absolut, ar trebui să li se integreze niște diferențiale „spirituale“, „maximal nucleare“. În locul acestora, asistăm la un fenomen ciudat, în sensul că diferențialele mai puțin nucleare, dar disponibile, „sar“ în locul celor absente. Acestea se substituie „componentilor-lipsă“, fără însă să declanșeze convertirea adecvată a obiectului. Prin această „locotenentă“, se constituie în plan metafizic-cosmologic „cenzura transcendentă“ și „înfrânarea transcendentă“. Cenzura transcendentă limitează și denaturează capacitatea cognitivă a omului, în timp ce înfrânarea transcendentă împiedică și frânează capacitatea sa revelatorie. Bлага insistă asupra faptului că înfrânarea transcendentă și cenzura transcendentă nu sunt intervenții directe ale Marelui Anonim în procesele de „integrare cosmică“, fiind hotărâte încă din faza precosmică a genezei, pentru ca omul să nu poată avea niciodată o viziune absolută. Cu toate că Marele

12. *Ibidem*, pp. 80-81.

13. *Ibidem*, p. 149.

14. *Ibidem*, p. 194.

Anonim e ființa dumnezeiască, „măsurile pe care le ia el față de creatură nu indică oare grave trăsături demonice“?¹⁵ Aceste trăsături demonice se subiectivizează prin vocația heruvimică a Marelui Anonim, întrucât atât cenzura, cât și înfrânarea transcendentă nu sunt altceva decât „locotenente heruvimice“, instituite pregenezic de către acesta. Heruvimii sunt gardienii luminii, păzitorii tainelor lui Dumnezeu. Așa cum arată Dionisie Aeropagitul în *Despre ierarhia cerească*, heruvimii sunt vocea înțelepciunii divine, păstrătorii tainelor Creației Divine. Nu trebuie să uităm că Lucifer însuși a fost și el heruvim: „Ajunseși la cea mai înaltă desăvârșire, erai plin de înțelepciune și desăvârșit în frumusețe. Erai un heruvim ocrotitor, cu aripile întinse... Ai fost fără prihană în căile tale, din ziua când ai fost făcut până-n ziua când s-a găsit nelegiuirea în tine“¹⁶.

Marea „nelegiuire“ a omului este eterna vocație a misterului: „Orizontul misterului trebuie să-l înțelegem ca «origo», unde se obosesc toate procesele specific umane. Acest mod răsare-n om, și are rol de alfa, de început, de obârșie, de condiție implicată și în același timp de omniprezență, anterioară tuturor actelor teoretice și plăsmuitoare“¹⁷. Datorită faptului că misterul este singura legătură a omului cu absolutul, „datul“ misterului ține de „latura divin generoasă“ a Marelui Anonim, întrucât îl obligă pe om la un necurmat proces de relevare. Trăindu-și existența „pe pervazul misterului“, omul este și își este sie însuși un mister, într-o lume saturată de mistere. În relația sa cu lumea, Marele Anonim se instituie ca Mister Central, restul misterelor fiind mistere derivate din negativitatea ontologică a acestuia. Așa cum preciza Blaga în *Trilogia cunoașterii*, ideea de mister presupune „conștiința unei lipse esențiale în procesul cunoașterii“, care se substituie unei prezențe „pline“, dar fără accent de esențialitate. De aceea, omul e damnat să-și ducă existența sub semnul „unei tragice chemări și al unui tragic refuz“, amândouă supuse aceleiași „rânduiei metafizice“, din care nu există

15. Lucian Blaga, *Ființa istorică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 329.

16. Ezechiel 28: 12-17.

17. Lucian Blaga, *Trilogia valorilor*, București, Editura Minerva, 1987, p. 516.

nicio scăpare. De aceea, calitatea esențială a geniului artistic constă în capacitatea acestuia de a trăi „cu deosebită intensitate în orizontul misterelor“ și, mai ales, în darul „de a converti“ misterele în metafore revelatorii și în tipare abisale.

Condamnat la o limitare cognitivă și revelatorie majoră, omul se revoltă prin creație. Cât de sublimă și etern plăsmuitoare este această revoltă! „În dosul încercărilor omenești de a releva misterele, în dosul încercărilor omenești de a organiza viața individuală și socială pe pământ în sensul unei viziuni absolute, zvâcnește o tendință secretă de uzurpare a Marelui Anonim. Este aici o pornire atât de vagă și de deghizată, pe cât de înrădăcinată însă... Această obscură pornire este prundul ființei noastre, ea ține de ereditatea noastră divin demonică și nu e făcută inofensivă decât prin măsuri tot de ordin metafizic“¹⁸. Condamnat din eternitate la vocația absolutului, dar și la nerelevare, la necunoaștere, omul are o dorință ascunsă de a se substitui Marelui Anonim. Omul are dreptul să-și manifeste, obscur și tainic, latura demonică. Această latură demonică e deplin justificată, întrucât nicio altă ființă nu este atât de desăvârșită ontologic.

3. Doimea divin-demonică în *Arca lui Noe*

În numerologie, numărul doi nu are un destin prea fericit, semnificând, în esență, opoziția, separarea, antagonismul. Așa cum arată Constantin Noica, „dintr-o perspectivă mai adâncă, numărul doi este instabil, trebuind să trimită necesar la un al treilea (așa e în dialectică, în viață, ca și în erosul cel bun), funcția dracului este de a îngheța lucrurile în doi, de a opri numărătoarea în doi. De aceea tot ce e îndoit are ceva diavolesc în el, fie că stăruie în real, fie că o face în gând. Este expresia lumii stătătoare, blocate, închise“¹⁹.

Arca lui Noe relevă povestea doimii divin-demonice, prin „cuplul“ transcendent Fârtate-Nefârtate. Constantin Noica atrage atenția asupra faptului că dracul nu vine din afara lumii, ci tocmai din lăuntrul acesteia: „Este adânc de tot, ca puține

18. *Ibidem*, p. 143.

19. Constantin Noica, *Cuvânt împreună...*, ed. cit., p. 153.

altele despre lume, gândul acesta din viziunea noastră populară, cum că dracul stă totuși undeva: pe la hotarele dintre loturi și oameni... Acolo stă dracul, așadar, după concepția poporului român, pe răzoare. Acolo nu e nimeni, nu e pământul nimănuși, și poate sta și el, fără să ne mai supere, în aparență²⁰. Așa cum arată Noica, hotarul înseamnă delimitare, dar și definire, întrucât hotarul dintre oameni și dintre țări conturează istoria omenească. În înțelepciunea lui, țăranul român știe că dracul stă la hotare, la răspântii sau la răscruți – adică peste tot și nicăieri. Când Ana îl întreabă pe Nefârtate de unde vine, acesta îi răspunde firesc: „De acasă, dintre hotare”²¹.

La sfârșitul scenei dintre el și Moșul, „Nefârtate se întoarce tot pe unde a venit. Se îmbolnăvește dacă *nu* [s.m.] trece printre hotare!”²², spune supărat Moșul. Acest „nu”, spus cu ciudă, arată că Nefârtate nu are hotare și că ambivalența hotarului este, de fapt, ambivalența vieții înseși. Avantajul de a trăi *între* și niciodată *întru* hotare constă în faptul că el nu plătește nimic, nici într-o lume, nici în cealaltă. Veșnic treaz și neadormit, izgonit de peste tot, Nefârtate este, în realitate, prins între lumi: „Îmi făcui casă între hotare, ca să nu plătesc dare. Când vine slujbașul dintr-un hotar să m-adune răspund – mă țin de ceilalți. Când vine din celălalt hotar, zic – eu plătesc ăloră de dincolo”²³. Este evident că Moșul nu a vrut sau nu a putut să-l „hotărască”, să-i pună hotar. De aceea, Nefârtatele vine de unde vrea. Însă nu vine oricând, ci numai la „răstimpuri”, la acele momente de cumpănă, când omul trebuie să aleagă între bine și rău, între lumină și întuneric. Un astfel de moment este întâlnirea cu Ana.

Aparent paradoxal – și totuși atât de firesc în esență –, Nefârtate îl apelează cu „Fârtate-Moșule”. Mircea Eliade, în *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, amintește despre legende populare cosmogonice românești. Conform acestora, ar fi existat o „frățietate cosmogonică” între cei doi, încă de la începutul

20. *Ibidem*, pp. 167-169.

21. Lucian Blaga, *Arca lui Noe*, ed. cit., p. 316.

22. *Ibidem*, p. 328.

23. *Ibidem*, p. 316.

lumii. Eliade relatează un mit cosmogonic, consemnat de Nicolae Cartoian (v. *Cărțile populare în literatura românească*), potrivit căruia la începutul lumii nu era decât un noian întins de ape, peste care se plimbau Dumnezeu și Satana. Atunci când Dumnezeu s-a hotărât să facă pământul, i-a poruncit Satanei să coboare în fundul mării, să ia de acolo o sămânță de pământ, în numele lui, și să i-o aducă deasupra apelor. Satana s-a scufundat de două ori, dar în loc să ia sămânța de pământ în numele lui Dumnezeu, a luat-o în numele lui. Atunci când s-a ridicat în sus, toată sămânța i-a scăpat dintre degete. La a treia scufundare, i-a rămas pământ sub unghii, exact atâta cât a luat în numele Domnului. Cu pământul rămas sub unghiile Diavolului, Dumnezeu a făcut o moviliță, pe care s-a așezat să doarmă. Satana a vrut să-l înece, dar pe măsură ce-l rostogolea, pământul tot creștea și se întindea sub Dumnezeu. Astfel încât pământul a crescut atât de mult, că apa nu a mai putut să îl înghită. E clar că mitul cosmogonic vorbește despre o frățietate, existentă de la începutul lumii, între Dumnezeu și Satana. Căci erau doar ei doi peste noianul de ape și nimeni, nimeni altcineva. Observăm că, încă de atunci, Diavolul se constituie ca negație a lui Dumnezeu, nu cu hotarul separației ontologice, ci cu acel fantastic „ba nu“, despre care vorbea Noica. Așa cum spunea filosoful, nu asistăm la o negație în sensul ei absolut, la o negație care desființează. Acest „ba nu“ e lucrător și activ, dar face lucrurile altfel, în contrarietate. „Pentru că este de-al lumii, însă, și nu a venit din neant, sau sortit să nimicească lucrurile... el alunecă firesc spre o a doua funcție a negativului, aceea de a respinge“²⁴. În consecință, „ba nu“ suspendă lucrarea propusă și vine cu alta, „îndrăcită“, multiplicată cu variante infinite, dar mereu contrară. Dracul este constitutiv lumii și „fabricat“ neîncetat de aceasta. El este doar „ne“, dar nu și anti-frate, sau non-frate, pentru că nu-l poți despărți de el.

Dracul ascultă ce vrea Dumnezeu, după care îl îngână și face totul pe dos: „Cunoști d-ta povestea aceea: Dumnezeu a făcut albina, dracul l-a-ngânat făcând musca, Dumnezeu a făcut câinele, dracul s-a grăbit cu lupul. În cele din urmă

24. Constantin Noica, *Cuvânt împreună...*, ed. cit., pp. 149-150.

și dracul ar fi putut să potrivească din nimic albine și câini, dar s-a gândit că musca și lupul nu cer nicio osteneală și nici să te-ngrijești de ei, cum oftează albina și câinele²⁵. Prin acest răspuns dat de Nefârtate, iese în evidență o altă calitate negativă: indiferența, neutralitatea și, mai ales, neparticiparea. De ce să se ostenească să îngrijească albinele și câinele? Asta cere efort și timp. Așa că mai bine „ba“!

Această perpetuă îngânare, această lume pe dos este definitorie pentru Nefârtate. Dacă Moșul vrea să facă leagăne, Nefârtate vrea să facă sicrie, dacă Moșul vrea să construiască arcă, Nefârtate vrea să o dărâme, dacă Moșul vrea o lume nouă, neprihănită, Nefârtate vrea să mențină lumea veche, păcătoasă: „Să piară toată suflarea, pentru că suflarea, câtă este, a cotit spre mine! Să scape numai sămânța neprihănită, vrea el pentru o nouă zidire. Potop vrea el, potop! dar eu sunt încă aici treaz și neadormit – pe aceste tărâmur²⁶. Veșnic treaz și neadormit, întru veșnica contrarietate, întru veșnică negație a dumnezeirii, Nefârtate îi convinge pe săteni să distrugă arca. Interesant e faptul că nimeni nu-și dă seama că Roșcovanul e dracul însuși: „Cumplit la chip și cu ochii firoși! Și striga din răspuțeri: dărâmați arca degrabă, că altfel vine potopul²⁷.

Naiva Ana ascultă povestea Celui cu leagănele și Celui cu sicriile și vrea să înțeleagă de ce caută cei doi, cu atâta disperare, lemnul: „Ne-am întregi noi destul de bine, numai că lemnul e cam rar! Vezi dumneata, aici e blestemul! Aici în jurul lemnului! Aici se dă lupta între mine și el, cu înverșunare ca în vremea de apoi²⁸. Lupta crâncenă dintre ei nu e deloc întâmplătoare, întrucât e vorba aici de lemnul crucii. Cine îmbrățișează lemnul crucii e mântuit în veac! Iar lemnul e transfigurat și sanctificat prin crucificarea Mântuitorului. Lemnul nu este sacru prin el însuși, ci pentru că a participat la agonia și moartea lui Hristos. În folclorul religios românesc, transcendentul pogoară, dăruindu-ne „concepția unui cosmos răscumpărat

25. Lucian Blaga, *Arca lui Noe*, ed. cit., p. 323.

26. *Ibidem*, pp. 325-326.

27. *Ibidem*, p. 340.

28. *Ibidem*, p. 323.

prin moartea și reînvierea Mântuitorului și sanctificat de pașii lui Dumnezeu, ai lui Isus, ai Fecioarei și ai sfinților²⁹.

Și totuși, în ciuda luptei și a opoziției dintre Moșul și Nefârtate, ei nu pot ființa în afara doimii, întrucât nu-și pot găsi rostul unul fără celălalt. Relația lor presupune un fel de intimitate, de acceptare stranie a celuilalt, bazată poate pe vechimea asocierii. Evident că nu e vorba de acceptarea naturii celuilalt, ci doar de îngăduința existenței acestuia. „Căci drumurile noastre se întretaie și se ciocnesc, din când în când. La încrucișare, se vede care pe care³⁰. Această eternă încrucișare de drumuri arată nedespărțirea doimii, chiar dacă este, de multe ori, antinomică și paradoxală. În timp ce Dumnezeu nu e niciodată singur (căci el e mereu cu oamenii) și nici nu are timp să se plictisească, Nefârtate e singurătatea înghețată a sufletului fără Dumnezeu. În scena întâlnirii lor, Moșul îl întreabă enigmatic: „Numai singur – Nefârtate?“ „Holtei și călugăr“ – cum spune Ana, Nefârtatele e imparul, blestemat să fie „Cel fără pereche“. Întrucât nu aparține niciunei categorii sau specii, Nefârtate e Neasemăătorul, singularul, neutralul. Condamnat la o fluiditate fără de sfârșit, Nefârtate nu cunoaște odihna somnului, căci somnul înseamnă odihna sufletului. Iar el nu are suflet: „Veșnic treaz și neadormit – pe aceste tărâmurii!³¹. Blestemat întru *necreație* prin însăși natura lui, Diavolul e capabil numai de distrugere. Nu întâmplător, Ana are revelația *neluminii* emanate de Nefârtate: „Lumina dumitale e stearpă ca piatră seacă³². De aceea, el îi răspunde cu amărăciune Moșului: „De atâta sunt și eu bun³³. Diavolul nu repară lumea, ci caută să o distrugă, de acolo „din slava lui neagră“. Diavolul nu crede în nimeni, nici măcar în el însuși: „Eu nu cred nimic. Eu stau în cumpănă³⁴. Mereu în cumpănă, contrarietate, antinomie sau veșnică sfâșiere.

29. Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 249.

30. *Ibidem*, p. 286.

31. *Ibidem*, p. 326.

32. *Ibidem*, p. 324.

33. *Ibidem*, p. 327.

34. *Ibidem*, p. 284.

Damnat să-și ducă existența într-un veșnic balans al posibilităților suspendate, Nefârtatele are o nevoie ontologică de prezența Moșului: „Eu sunt umbra Moșului, umbra celui ce trecu astăzi dimineață pe-aici. Viu și eu, de-aici și mai de departe... Eu, adică, mă țin tot pe urma lui – ca să-l iscodesc”³⁵.

Nefârtatele își autolegitimează calitatea sa de „dublu monstruos”, de însoțitor întunecat al Moșului. Cu toate că uneori este „uitat” voit de acesta, nu își pierde cumpătul și continuă să-l dubleze, să „hălăduiască” pe aici, pe acolo, dar mereu împreună. Ana este cea care are revelația doimii inseparabile: „Vrei să mă îndupleci să cred că Nefârtate e Nefârtate? Eu, care n-am crezut că moșul e Moșul, la care te gândești dumneata? Ei sunt amândoi”³⁶.

Acest „amândoi” nu casează însă natura ontologică distinctă a fiecăruia și nici superioritatea puterii divine. Nefârtate știe că între el și Moșul nu e de glumă! Moșul și Nefârtatele pot glumi numai cu „ceilalți”, dar niciodată între ei: „Cu mine nu, nici eu cu el”³⁷. Între ei nu e de glumă, căci lumina nu poate glumi cu întunericul și nici Iadul cu Cerul. Când Ana, încrezătoare în poveștile lui mincinoase, e gata să-l bles teme pe Moșul, îi pune mâna la gură și o oprește înspăimântat: „Nu care cumva să scoți din gură vreun cuvânt de ocară prea greu – muiere! C-ar putea să mă-nspăimânte chiar și pe mine, care nu mă prea sperii de vorbe ieșite din bezna”³⁸.

Cel care are revelația dumnezeirii Moșului este Noe. El știe că Moșul e Marele Început – „strămoșul tuturor strămoșilor”. La început, Noe e puțin contrariat, întrucât Moșul seamănă cu un orice om din sat, cu opinci, cu pieptar înflorit etc. Totul era mult prea familiar, până la apariția luminii: „Cine ar fi bănuir că Moșul era El? Când și-a cuprins însă în cuvinte vestea și scopul pentru care se înființase, se aprinse ca o lumină în jurul lui, parcă ar fi luat foc veșmântul... Țâșnea lumină din el, ca săgețile orbitoare!... Se făcuse pământul

35. *Ibidem*, pp. 282-285.

36. *Ibidem*, p. 342.

37. *Ibidem*, p. 285.

38. *Ibidem*, p. 325.

străveziu, limpede ca apa de munte... Se făcuse huma străvezie sub opincile sale!³⁹.

În final, totul se reîntoarce în lumină, căci omul l-a regăsit pe Dumnezeu, de care nu a fost despărțit niciodată: „Mă duc să bat toaca, să laud pe Domnul cel adevărat! Voi să ascultați cântecul cu care Noe intră iar în rosturi!”⁴⁰.

Bibliografie:

- BLAGA, Lucian, *Ființa istorică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997.
- BLAGA, Lucian, *Opere*, vol. 5: *Teatru*, București, Editura Minerva, 1977.
- BLAGA, Lucian, *Trilogia cosmologică*, București, Editura Humanitas, 1997.
- BLAGA, Lucian, *Trilogia cunoașterii*, București, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943.
- BLAGA, Lucian, *Trilogia valorilor*, București, Editura Minerva, 1987.
- BLAGA, Lucian, *Zamolxe. Teatru*, București, Editura Minerva, 1971.
- ELIADE, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.
- NOICA, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea aromânească*, București, Editura Eminescu, 1987.

39. *Ibidem*, pp. 270-345.

40. *Ibidem*, p. 351.